Bijzondere vondsten

Microtus oeconomus (Pallas, 1776) uit bouwzand in Sliedrecht

Joop Boele

Samenvatting

De vondst van een onderkaakje met kies van de Noordse woelmuis *Microtus oeconomus* in opgezogen zand uit de Noordzee wordt beschreven. De ouderdom van het kaakje wordt geschat op Saalien/Weichselien (Laat Pleistoceen). De afmeting van het kaakje bedraagt de helft van dat van de tegenwoordig voorkomende ondersoort *M. oeconomus arenicola* uit de Dordtse Biesbosch.

Summary

A mandibula with a molar of the vole *Microtus oeconomus* has been found by the author in sand originating from the North Sea. The age is estimated at Saalien/Weichselien (late Middle to Late Pleistocene). The mandibula measures half the size of the extant subspecies *M. oeconomus arenicola* from the Dordtse Biesbosch (the Netherlands), although also the Nieuwkoop population contains smaller types. The animal must have lived in a cooler climate, as can be inferred from the contemporaneous mollusks.

Inleiding

Sinds mijn vijftiende jaar verzamel ik fossielen, schelpen en zoogdierresten. Toen ik nog in Sliedrecht woonde, het dorp van de baggeraars, brachten zij weleens iets voor mij mee, zoals mammoetresten, een geweitak met een gedeelte van de schedel van een rendier enzovoorts; vandaar mijn lidmaatschap van de WPZ.

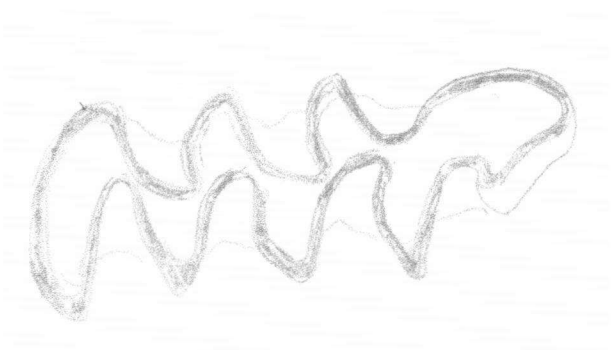

Fig. 1 Onderkaak met M_1 van de noordse woelmuis, *Microtus oeconomus*; zicht op de kauwvlakte

Lower jaw with M_1 of the northern vole, *Microtus oeconomus*, dredged from the North Sea at 52°3′ 20″ northern latitude 4° 0′ 40 ″ eastern longitude at a depth of 25 to 30 metres below Normal Amsterdam Level; occlusal view

Onlangs heb ik in opgezogen bouwzand een onderkaakje met kies van de Noordse woelmuis *Microtus oeconomus* (Pallas, 1776), ook bekend als moerasmuis, gevonden. Dat was een hele verrassing, want tot nu toe had ik er alleen nog mollusken in aangetroffen (Boele, 1999; Meyer, 1999).

De vindplaats

Het bouwzand waarin ik het kaakje gevonden heb, is naar Sliedrecht aangevoerd van november 1998 t/m januari 1999 ten behoeve van het aanleggen van een viaduct in de Betuwelijn aan de Sportlaan. De precieze locatie waar het zand werd opgezogen, is 52 graden 3′ 20″ noorderbreedte en 4 graden 00′40″ oosterlengte (dat is ongeveer tien mijl uit de kust bij Hoek van Holland) op een diepte van 25 à 30 meter beneden NAP. De aanvoer vond plaats van november 1998 tot maart 1999.

De vondst

Mijn belangstelling ging vooral uit naar de fossiele schelpen, zoals de mariene mollusken *Tridonta borealis* (Schumacher, 1817) en *Spisula* ssp. en land- en zoetwatermollusken zoals *Vallonia tenuilabris* (Braun, 1843), *Vertigo genesii*

(Gredler, 1856) en *Pisidium supinum* (Schmidt, 1850), die inmiddels al beschreven zijn (Boele, 1999; Meyer, 1999). Door het voorkomen van zoetwater- en landslakjes is er echter ook een gerede kans op het vinden van resten van kleine zoogdieren en dit was nu het geval in het bouwzand. Waarschijnlijk heeft er een vermenging plaatsgevonden met mariene afzettingen, gezien de mariene mollusken. Het landmateriaal, met daarin de zoetwater- en landmollusken moet aangevoerd zijn door de Rijn en de Maas.

Na het uitzoeken van wel vijftig à zestig kilo schelpengruis trof ik een onderkaakje met M1 aan van *Microtus oeconomus* oftewel de Noordse woelmuis, ook wel moerasmuis genoemd (fig. 1). Daar dit kaakje aangetroffen werd met voornoemde landslakjes, die in een koel tot koud klimaat leefden, spreek ik het vermoeden uit dat dit diertje eveneens in een koel tot koud klimaat geleefd moet hebben. De meest waarschijnlijke ouderdom is Saalien (Laat Pleistoceen) of Weichselien (laat Midden Pleistoceen), gezien de zuigdiepte van ongeveer dertig meter (Van Kolfschoten, 1998).

Voor zover mij bekend is dit de eerste vondst van een woelmuis uit de Noordzee.

Vroeg-Pleistoceen materiaal van de Noordse woelmuis is gevonden in boringen bij Velsen en Noordbergum. Ook is zij bekend uit het Saalien van Belvédère 3 en 4 en uit het Weichselien van Belvédère 5. Kiesjes van *Microtus oeconomus* zijn tevens aangetroffen in de Zuurlandboringen van Leen Hordijk te Brielle (Van Kolfschoten, 1988), en op de Maasvlakte (Van Kolfschoten & Vervoort-Kerkhoff, 1999).

Ook vond ik een kiesje van een ander woelmuizengeslacht, *Mimomys* sp., maar dat is afkomstig uit een oudere periode.

De huidige Noordse woelmuis

Vandaag de dag leeft er nog een ondersoort van de Noordse woelmuis, *Microtus oeconomus arenicola* (De Selys-Longchamp, 1841) (fig. 2), in redelijke aantallen in de Dordtse Biesbosch (Haan, 1998), aan de oevers van de Nieuwe Merwede en de Haringvliet. Hier bevindt zich het zwaartepunt van de Nederlandse populatie. Andere plaatsen zijn onder andere de Nieuwkoopse Plassen, Kennemerland en Texel. Het areaal van deze soort is sterk verbrokkeld. Na de voornoemde plaatsen in Nederland, komt hij verder (onder andere) voor in Noorwegen, het noorden van Scandinavië en in delen van Duitsland en Polen. Het is nu een beschermde soort, die op de rode lijst staat.

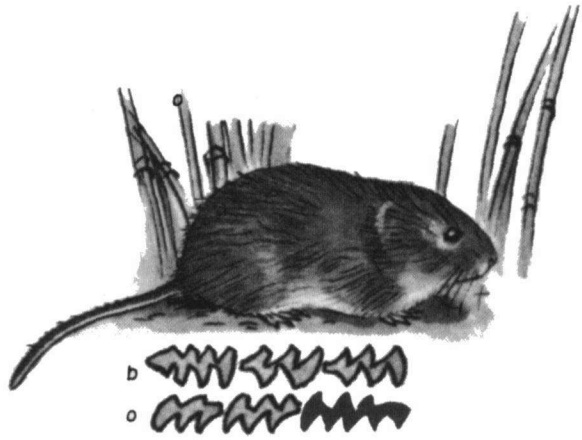

Fig. 2 De nu levende noordse woelmuis, *Microtus oeconomus arenicola* (De Selys-Longchamp, 1841), ook wel bekend als moerasmuis

The living subspecies of the northern vole, *Microtus oeconomus arenicola* (De Selys-Longchamp, 1841), which lives in The Netherlands, Norwegian, northern Scandinavia, and parts of Germany and Poland. At the moment, the northern vole is an endangered species

Het opvallendste verschil tussen de fossiele en de hedendaagse soort, met betrekking tot de anatomische kenmerken, is de grootte. Mijn exemplaar uit de Noordzee is namelijk kleiner dan een recent exemplaar uit de Dordtse Biesbosch, alhoewel in de Nieuwkoopse populatie ook wel kleinere vormen voorkomen.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar Dr. Albert van der Meulen (Faculteit Aardwetenschappen van de Universiteit van Utrecht), Dr. Lars v.d. Hoek Ostende voor het tekenen van het kiesje en het kritisch doorlezen van het manuscript en naar mevrouw Alexandra Haan van de Natuur- en Vogelwacht Dordtse Biesbosch voor vergelijkingen met recent materiaal.

Adres van de auteur

Joop Boele
Noordhoevelaan 23
3319 CH Dordrecht

Literatuur

Boele, J., 1999. *Vallonia tenuilabris* (Braun, 1843) en andere opmerkelijke land- en zoetwatermollusken uit bouwzand in Sliedrecht. Afzettingen 20, 4: 69.

Haan, A., 1998. De Noordse woelmuis in het Deltagebied in de Biesbos. Strix Natuurblad 1, 1: 5-7. Dordrecht: Stichting Natuur- en Vogelwacht Dordrecht.

Meyer, T., 1999. Opmerkingen n.a.v. Joop Boele - *Vallonia tenuilabris* (Braun, 1843) uit bouwzand in Sliedrecht. Afzettingen 20, 4: 69-70.

Van Kolfschoten, Th. 1988. The Pleistocene mammalian faunas from the Zuurland boreholes at Brielle, The Netherlands. Mededelingen van de Werkgroep voor Tertiaire en Kwartaire Geologie 25, 1: 73-86.

Van Kolfschoten, Th. & Y. Vervoort-Kerkhoff, 1999. The Pleistocene and Holocene Mammalian assemblages from the Maasvlakte near Rotterdam (the Netherlands), with special reference to the Ovibovini *Soergelia minor* and *Praeovibos* cf. *priscus*. In: Reumer, J.W.F. & J. De Vos (eds). Elephants have a snorkel! Papers in honour of Paul Y Sondaar. Deinsea 7: 369-381. Rotterdam: Natuurmuseum.